

Gregor Kranjec

»Le tako naj po vodo hodijo, kakor so ponavadi, iz škafi al z vozmi«

K zgodovini oskrbe z vodo v Ribniški dolini

KRANJEC Gregor, univ dipl. zgodovinar in profesor geografije, Cesta Ceneta Štuparja 161, SI- 1000 Ljubljana-Črnuče

628.1(497.4Ribnica) "18/19"

»LE TAKO NAJ PO VODO HODIJO, KAKOR SO PONAVALI, IZ ŠKAFI AL Z VOZMI«
K zgodovini oskrbe z vodo v Ribniški dolini

Članek opisuje interakcijo med prebivalci Ribniške doline in pripadajočimi vodnimi viri. Bistvo zapisa je prikaz faz razvoja vodooskrbe na prehodnem kraškem območju Ribniške doline od leta 1850 naprej, s poudarkom na obdobju konec 19. in začetku 20. stoletja. Uporabljeno arhivsko gradivo razkriva potek izgradnje sistema vodooskrbe od posameznih kapnic in vodnjakov, preko nepopolnih trškega (Ribnica) in vaških vodovodov (Kot – Jurjevica – Breže, Lipovšica – Zapotok – Vinice – Sušje – Slatnik), do modernega regionalnega vodovoda Kočevje – Ribnica – Sodražica.

Ključne besede: *Historična geografija, zgodovina voda, Ribnica, Ribniška dolina, oskrba z vodo, vodovod, 19. - 20. stoletje.*

KRANJEC Gregor, BA History and Geography, Cesta Ceneta Štuparja 161, SI-1000 Ljubljana

628.1(497.4Ribnica) "18/19"

»LET THEM FETCH WATER AS THEY USED TO, WITH TUBS OR CARTS«
A history of the water supply in Ribniška dolina

The article describes the interaction between the inhabitants of the valley of Ribniška dolina and its water resources. It presents water supply development stages in the transitional karst area of the valley of Ribniška dolina after 1850, with an emphasis on the period at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The examined archival materials offer insight into the course of construction of the water supply system, from the individual rainwater tanks and wells, the embryonic market town (Ribnica) and village waterworks (Kot - Jurjevica - Breže, Lipovšica - Zapotok - Vinice - Sušje - Slatnik), to the modern regional waterworks at Kočevje – Ribnica – Sodražica.

Key words: *Historical geography, water history, water supply, waterworks, Ribnica, Ribniška dolina*

Oskrba z vodo v Ribniški dolini v drugi polovici 19. stoletja

Raznolikost glede oskrbe z vodo v Ribniški dolini je izrazito geografsko pogojena. Prepletanje predelov z različno odpornostjo in propustnostjo kamnin je narekovalo svojstvene načine pridobivanja vode za temeljne človekove potrebe. Sodraška Bistrica, glavna rečica Ribniške doline, se v zgornjem toku napaja s številnimi pritoki, ki pritečejo s slabo prepustne dolomitne Velike gore. Prostorska razporeditev, količina in dostopnost večine manjših ter večjih izvirov in vodnih jam, je od nekdaj botrovala k njihovemu intenzivnemu izkoriščanju bodisi za potrebe mlinarsko-žagarske obrti bodisi za potrebe oskrbe s čisto pitno vodo, studenčnico. Naselja razpotegnjena vzdolž Velike gore (Globel, Jelovec, Ravni dol, Kot, Dane, Bukovica, Rakitnica) so tako od nekdaj uporabljala v podnožju ležeče studence za oskrbo s kvalitetno pitno vodo. Ostale naselbine, ki so bile stacionirane na nasutem dolinskem območju Sodraške Bistrice pa so vodo pridobivale direktno iz rečice (zajemanje s škafi ali sodi in prevažanje z vozovi, obstoj vodnjakov polnjenih bodisi s podzemno vodo – oblika preprostega vodovoda s štirno bodisi s padavinsko vodo – kapnice ali pa kombinacija obojega). V obravnavanem obdobju ne smemo pozabiti na nekatere z ilovico zadelane luže in kale, ki so bili namenjeni napajanju živine na paši.

Pridobljeno arhivsko gradivo razsvetljuje načine oskrbe z vodo v spodnjem delu Sodraške Bistrice, s poudarkom na centralnem naselju Ribnica. Za osnovo mi bosta služila *Izkaz o obstoječih cisternah, studencih, napajališčih iz leta 1908* in *Seznam vodnjakov, cisternen, napajališč na območju občine Ribnica leta 1892*. Terminologijo, prostorsko razporeditev, količino in vrsto posameznih za oskrbo z vodo uporabljenih in izrabljenih vodnih virov ter odgovarjajočih naprav, pa bom razčiščeval in dopolnjeval z ostalimi arhivskimi drobci iz življenja ribniškega življa.

Okrajno glavarstvo v Kočevju je 19. septembra leta 1892 poslalo Županstvu Ribnica obrazec in navodila za popis v županstvu obstoječih vodnih virov namenjenih oskrbi z vodo. Navodilo za izvedbo popisa je imelo naslednjo vsebino:

»V prigibu se pošlje županstvu obrazec po katerem mora se narediti izkaz vodnjakov in kapnic (cistern) nahajajočih se v tamošnji občini in sicer za vsako vas in za vsak posamni kraj posebej.

Take izkaze zapovedalo je visoko c. in kralj. ministerstvo za notranje zadeve in imajo ti namen, podati pregled, na koji način se prebivalstvo preskrbuje z pitno vodo, zatorej morajo biti sestavljeni z nar večjo točnostjo, pravičnostjo in vestnostjo. Vsako olepšavanje, pa tudi vsako zakrivanje dejanskih kvarov in neprilik mora pri sestavljenji takih izkazov izostati, in se le to vpisati kar v resnici obstoji. – Županstvo naj toraj pred sestavljenjem tih izkazov se dobro pouči od zvedenih mož in se tudi lastno prepriča v kakem stanju se nahajajo vodnjaki in kapnice (cisterne) in imajo li kako pomanjkljivosti in katere? Posebno vestno mora se odgovarjati na vprašanja v rubriki opombe. Tam kjer imajo vodnjaki in studenci posebna imena naj se navedejo po imenih, drugače naj se pa pove, na katerem prostoru se nahajajo in kako so daleč od vasi ali trga.

Pri kapnicah ali cisternah naj se pove ime in hišna številka lastnikova in če je kapnica vsa ali deloma z cementom zidana. Izkazi naj se predložijo nar kasneje čez eden mesec.«¹

Vrlim ribniškim funkcionarjem je nazadnje uspelo sestaviti bolj kot ne pomanjkljiv popis, ki pa vendarle prikaže pogloblitve značilnosti takratne oskrbe z vodo na območju Županstva Ribnica.

¹ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 33, fol. 3030.

Seznam vodnjakov, cisteren, napajališč na območju Občine Ribnica leta 1892²

KRAJ	ŠTEVILO				OPOMBE
	VODNJAKOV		KAPNIC / CISTERN		
	<i>javnih</i>	<i>privatnih</i>	<i>javnih</i>	<i>privatnih</i>	<i>V tej rubriki seda odgovor na sledeča vprašanja in sicer:</i> a.) <i>V kakšnem stanu se nahajajo javni vodnjaki in kapnice /cisterne/ ali v dobrem stanu ali so potrebni popravljavanja in kateri so potrebni popravljavanja?</i> b.) <i>ali imajo vodnjaki in kapnice zadosti vode za tisti kraj, ali se mora pitna voda tudi iz rek, potokov in ribnjakov preskrbeti?</i> c.) <i>ali se nahajajo v kraji ali blizu njega studenci, kateri davajo v zdatni obilnosti pitne vode?</i>
RIBNICA		4			Vodovodi iz Bistrice Rudesch št. 1, Župnija št. 9, And. Winkler št. 13, Matija Križman št. 20
	1	11			Vodnjaki v katerih se voda sama nabira, kjer je močviren svet, ti so: Trški vodnjak, D. Theod. Rudeža; Jakob Oražem, 110, Jožef Merhar št. 109, Franc Levstek št. 113, Janez Lesar št. 11, Nikolaj Petek št. 117, Burgar Marko št. 121, Karol Burgar št. 23, Tomaž Poljanšek št. 126, Marija Perhaj št. 129, Andrej Levstek št. 131, Stefan Hamberger št. 148.
				2	Kapnice: Andrej Podboj št. 25, Jožef Podboj št. 69; Vode je sicer zadosti v potoku Bistrici vendar se naredi v bodočem letu vodotok iz pod velikegore studenčnica
HROVAČA	1				Vodovod iz Bistrice obstoji v dobrem stanu
GORIČAVAS		1			Vodovodi iz Bistrice posestnikov; Pogorelc 33, Levstik 32, J. Bolha 38, Oražem 37 Lovšin Franc 52, Lovšin 34 Mati 32 Levstik 40 Knaus 58.
				2	Kap Franc Ilc št.20 in Franc Lovšin 43
		1			Gasper Stam 8, Kljun 10, Prelesnik 13, Ambrožič 12, Knaus 14 Petek 25 Ambrožič 51 Höningman 22
GORENJAVAS	1				Za celo vas iz Bistriškega potoka
BREG					Rabijo vodo iz potoka Bistrice
LAZE				8	Petek Franc 2, Zadnik Janez 3, Petek Anton 5, Prelesnik Anton 6, Novak Anton 7, Govže Anton 12, Petek Franc 15, Dejak Franc 27; ostalih 28 posestnikov rabi vodo iz Bistriškega potoka
ZAPUŽE				6	Miha Dejak 1, Luka Krajec 2, Karol Kljun 3, Oberstar Jakob 4, Oberstar Andrej 5, Petek Janez 7
OTAVICE				26	Janez Knaus 1, Alois Arko 2, Miha Lovšin 3, Ignacij Smole 4, Peter Marič 5, Janez Pucelj 6, Janez Kljun 7, Janez Dejak 8, Marija Petek 9, Matija Lovšin 10, France Dejak 11, Jakob Pahule 12, Peter Arko 13, Janez Dejak 14, Franc Zadnik 15, Anton Knaus 19, Anton Zobec 20, Jakob Cebin 22, Matija Mihelič 21, Franc Arko 23, Jakob Oražem 24, Stefan Čampa 25, Jakob Bojc 26, Miha Petek 27, Jurij Petek 28, Janez Gnidica 29
LIPOVEC				11	Jožef Dejak 3, Matija Höningman 4, Andrej Höningman 5, Franc Dejak 6, Marko Lovšin 7, France Pust 8, Jakob Oražem 9, France Šobar 10, France Dejak 11, Janez Levstik 12, Petek Franc 17
MAKOŠA				3	Anton Gornik 2, Ana Dejak 3, Lovro Höningman 4

² Prav tam.

Z vidika oskrbe z vodo je najbolj zanimiv vzhodni del Ribniškega polja v podnožju brezvodne Male gore, ki se razprostira v dinarski smeri in zaradi prepredenosti z vrtačami in drugimi kraškimi mikrooblikami že od nekdaj nosi ime *Vrtače*. Tu ležijo manjše vasi mlajšega nastanka, ki so imele že v osnovi velike probleme glede dostopnosti do vodnih virov. Iz zgornjega seznama je sicer razvidno, da so bile vasi *Laze*, *Zapuže*, *Lipovec*, *Otavice* in *Makoša* leta 1892 primerno opremljene s kapnicami, ki so razen v sušnih mesecih omogočale nemoteno preskrbo z vodo. *Izkaz o obstoječih cisternah, studencih, napajališčih iz leta 1908*³ nam razkriva, da gre za kapnice, ki so imele v povprečju kapaciteto okoli 40 m³ (400 hl). Jernej Zupančič v svojem članku *Kapnice – pomemben element kulturne dediščine dolenjskih kraških pokrajin*, kjer podrobno predstavi različne tipe kapnic, ki so se pojavljale na širšem območju Suhe Krajine v neposrednem sosedstvu Ribniške doline, za ogromne kapnice omenja tiste, ki imajo kapaciteto nad 50 m³.⁴ Omenjene vasi so tako krasile srednje velike kvadratno ali pravokotno oblikovane kapnice, katerih ogrodje je bilo sestavljeno iz okoliških blokov apnenca različne velikosti. Lastniki so na ta način ubili dve muhi na en mah, po eni strani so z manjšim naporom in stroški prišli do gradbenega materiala, po drugi strani pa so s tem določen del zemljišča otrebili kamenja in ga naredili primerne za kmetijsko obdelovanje. Prav dostop do primerne materiala je prebivalcem vzhodnega dela Ribniškega polja omogočal gradnjo tako velikih kapnic, ki bi bile za njih drugače prevelik finančni zalogaj. Za primerjavo lahko navedem velikost belokranjskih kapnic, ki so v povprečju dosegale kapaciteto 35 m³, kar lahko pripišemo pomanjkanju potrebnega materiala za gradnjo in posledično večjim gradbenim stroškom.⁵ Obodi in dna so bili zadelani z neprepustno ilovico ali glino zahodnega in južnega dela Ribniškega polja, globina pa ni presegala štirih metrov. Nekatere so imele naprave za črpanje vode po principu panonskega vodnjaka na vzvod, nekatere pa so se že ponašale s štirinami. V začetku 20. stoletja se je pri imetnikih vodnih naprav pojavil trend ojačevanja sten kapnic z betonom, ki je bistveno izboljšal kvaliteto shranjevanja padavinske vode. Na prvi

pogled se zdi oskrba z vodo v vaseh vzhodnega dela Ribniškega polja okoli leta 1892 nemotena, končna, organizirana, če pogledamo nekatere mlajše dokumente pa hitro naletimo na trnovo pot, ki so jo morala prehoditi našeta naselja, da so vzpostavila in dosegla nivo ovodovodenja, ki so ga imele konec 19. stoletja. V dokumentu z letnico 1893, ki opisuje spor med vaščani vasi Otavice in Goriča vas glede vzdrževanja služnostne ceste, naletimo na notico, da je morala še pred petnajstimi leti večina prebivalcev Otavic hoditi z vozovi nekaj tedensko zajemati vodo v vas Prigorica k potoku Ribnica. To opravilo jim je vsakokrat vzelo po nekaj ur dragocenega časa, ki bi ga drugače preživeli na polju pri vsakodnevnih kmečkih delih.

Kapnica v vasi Otavice (Foto: G. Kranjec)

»Prošnja

Ko sem dobil povelje, da se mora zaostala občinska pot popraviti, ki meji Otavce in Goričovas sem se začudil. Kako da bi mogli vendar možje kateri imajo le vendar še kulkej zastopnosti ali razuma, tako deleč zatirati, eno Vas, katera jim je bila že mnogo let za potnožje, in smo jim tudi še vedno. Ali žali Bog da bi vendar ne prišli k pravim spoznanji, da jim ga po naših užitkih še preveč popravljamo. Popravljamo ga, do imenovaniga pota malokeržiče večkrat smo ga tudi v menj, le enkrat nekoliko dalje. In mi Otavčanje smo pripravleni pri starim stati, ako ravno ga rabmo mi komaj četerti del, to je manj kakor oni. Res je, da pred petnaistmi letmi smo tudi mi več pot rabli, zato kjer nismo imejli vodnjakov ali zdaj imamo vodnjake vsi, in le v veliki suši nekterim vode primanjkuje, pa v takim času so kmetam še ptuja pota odperta. Nasproti pa Goričovlani dobili so več oralov gozda ker popred imejli niso, in mislim, ravno zato morejo več potu delat kjer ga tudi več rabjo.

³ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 18, fol. 1659.

⁴ Zupančič, »Kapnice – pomemben element kulturne dediščine dolenjskih kraških pokrajin«, str. 271.

⁵ Plut, *Belokranjske vode*, str. 126.

Popolnoma dokazano je s tem, da bi primirjov naših sto voz, in njih en tisoč na to bi zamogel jest kakor vsi moji zdolaj potpisani Vaščanje iz prisego poterdit. Ali naj bi ako so zadostni razmerili pot od njih Vasi to je od žage do naše Vasi, potom ga prevzamemo na polovico. Tudi smo zadovolni naj bi dali na ptuje prisežne možje, naj nam oni to stvar popravi presoje.

Zatoraj prosimo mnogo spoštovano Županstvo da nam blagovolite, da se stvar popravi zameri ali pripozna kaj da je pravo.»⁶

Zgornji dokument sem predložil v celoti zato, ker je bila vsebina spora tako delikatna, da je prišla v kancilije Vrhovnega upravnega sodišča na Dunaju. Očitno se je v banalen spor o tem, kdo mora popravljati cesto, vrnil tudi osebni ponos posestnikov vasi Otavice. Zanimivo zgodbo ovodovodenja nam pripoveduje naselje Laze, oziroma današnji Dolenji Lazi. Iz seznama leta 1892 je razvidno, da je imelo 8 posestnikov privatne kapnice podobnih dimenzij in struktur kot tiste v Otavicah, ostalih 28 pa je moralo hoditi po vodo z vozovi k potoku Bistrice. Seznam iz leta 1908 nam posreduje le podatek, da imajo v dotični vasi za oskrbo z vodo vodovod iz studenca in oddaljeni potok Bistrice. Gordijski vozil nam prereže dokument iz leta 1905, v katerem so se vaščani Dolenjih Lazov obrnili na županstvo v Ribnici s prošnjo, da bi jim inženir Putick, tisti, ki je napravil odvodni kanal iz Bistrice v Tentero, napeljal podzemno vodo v enoten vaški vodnjak. Sama vas Dolenji Lazi je stacionirana v podnožju Male gore, kjer se po različnih kanalih voda Tržiščice, ki se izgublja v ponoru Tentera, steka v izvire Krke tako pri zaselkih Gradiček in Trebnja Gorica kot pri Dvoru. V nekaj letih je bil projekt izpeljan in vaščani so dobili »vodovod iz studenca«, ki je bil v bistvu vodnjak, ki je imel dostop do podzemne vode bližnjega potoka Tržiščice.⁷ Za vasi Zapuže, Lipovec in Makoša so bile tudi značilne večje kapnice kvadratnih oblik, ki so prebivalce uspešno oskrbovale z vodo skozi celo leto.

Ostala naselja ležeča ob spodnjem toku Sodaške Bistrice so se tako ali drugače direktno oskrbovala iz vodotoka. Posebna je vas Breg, kjer so še do druge svetovne vojne po vodo hodili neposredno k rečici, medtem ko so v Gorenji vasi, Hrovači ter Gorici vasi napeljali vodo do vaških vodnjakov s štirna-

mi, ki so bili zmožni preskrbeti celotno prebivalstvo. Trg Ribnica je poglavje zase in bo obsežne obravnave deležen na prihodnjih straneh. V Hrovači se je pobuda za izgradnjo dveh vodnjakov s štirnami, ki bi zadovoljila potrebo po pitni in »industrijski« vodi, pojavila že leta 1873. Takrat se je večina posestnikov odločila za modernizacijo preskrbe z vodo, ki je bila do takrat mogoča le z zajemanjem neposredno iz rečice Bistrice. Svoje zahteve in načrte so vaščani posredovali ribniškemu županstvu.

»Dans se snidejo posestniki v Hrovači, da bi se dogovorili na kaki način se bode napeljanje vode noter v vas napravilo, in sicer:»⁸

1. Mi gori imenovani sklenemo stem dogovorom da bomo v naši vasi v dveh krajih vodnjake/štirne narediti pustili in vodo z potoka tako imenovane bistrice napelali.

2. Kar bo stroška vdenarjih ali družiga dela naj bo pač, al z vozam nas zadelo pri tem opravilu, bomo stim odločkom imeli:

Vsi tu zdolaj podpisani razun dveh kajzarjev imamo vsi enako dolžnost, to je vsi glih denarnega plačila, tako tudi vsi glih delat, samo gori opomnje-na kajzarja, le kar denarniga stroška zadeva bosta tretji del manj plačala delala glih, kakor nas eden.

Kar ni tukaj sedaj imenovanih sosedov, da bi se znami v to delo še zavezali, imajo stem pristavkom odlok, zraven stopiti in sicer: prej ko to delo pričnemo se morajo tukaj zglasiti in z svojim podpisom zraven vpisati ako ne, se bodo morali pozneje, zdenarjem zraven priklopiti, ali z sosesko se za plačilo pogoditi.

Temu vsled smo tudi zdaj tri oskrbnike zvolili, kateri bodo mogli za zvršavanje tega dela skerbeti, in naročene opravila natanko dokler ne bo delo končano storiti in to bres plačila, samo tisti stroški bodo povrjeni, kar bodo mogli posebej imeti v svojimu opravku, in ti so zvečino glasov zvoleni Pervi Tekavec št. 28, druga dva Janez Peček Janez Zobec.

S tem se zapisnik sklene in podpiše.»⁹

⁶ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 34, fol. 3169.

⁷ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 44, fol. 4716.

⁸ V dokumentu je navedenih 21 posestnikov z imeni in priimki, katerih naštevanje na tem mestu ni relevantno.

⁹ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 42, fol. 4369.

Prenovljen vaški vodnjak v Hrovači pri Ribnici (Foto: G. Kranjec)

Predstavljeni seznam iz leta 1892 nam glede Hrovače pravi, da ima vas »vodovod iz potoka, ki obstoji v dobrem stanu«¹⁰ (vaški vodnjak s štirno, kot dopolnitev temu pa so ljudje še vedno hodili vodo zajemati v Bistrico). Nazadnje bom predstavil še agonijo prebivalcev Gorenje vasi, ki je dandanes del centralnega naselja Ribnica, ki so hoteli že leta 1875 napeljati vodo iz glavnega vodotoka Ribniške doline, a tega niso mogli zaradi nasprotovanja mlinarjev, ki so se bali, da bi jim odvzeli vodo potrebno za obratovanje mlinско-žagarskih obratov. Glede na opombo iz seznama, ki pravi, da se je vas leta 1892 oskrbovala iz enega samega vodnjaka sledi, da je županstvo v Ribnici nazadnje uslišalo njihove prošnje in dopustilo napeljavo vode iz Bistrice, ki je tako polnila skupni vaški vodnjak s štirno. Na tem mestu sledi nekaj stavkov iz dokumenta o prošnji prebivalcev Gorenje vasi za napeljavo lastnega vodovoda.

»Slavno c. k. okr. glavarstvo!

Vdano podpisano županstvo vljudno naznaja, da soseska Gorenavas, želi vodo iz potoka bistrice in sicer nad mlinom gosp. Janeza Marolta vzeti in v vas napeljati. Dalje so hotli tudi z mlinarji, posebno z Janezom Maroltam se z lepim porazumeli ako bi bilo zahtevano kako odškodvanje. Dans 3. t.m. ob 9 uri predpoldan se je pri županstvu v Ribnici o tej zadevi z zastopniki Gorenevasi in sicer v nazočnosti Andrej Cvara, Janeza Viranta in Anton Loušina, kakor tudi z dotičnimi mlinarji, Janez Marolt, Jozef Loušinom in Simon Pakižom držala obravnava da bi se bili kako dogovorili pa to ni blo mogoče storiti,

¹⁰ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 33, fol. 3030.

samo gosp. Simon Pakiž ni temu načinu nasproten a druga dva mlinarja ne zdo-
brim al zlepih ne pustila.

Županstvo je dalo tudi naj prvo
razloček vodne postave od 26. julia 1872
in sicer kaj in kako se ima o členu 5 in 56
storiti, pa vse je blo zastonj besedovanje.

Temu vsled se slavnem c. k. okr.
glavarstvu vljudno prošnja stavi, da ono
blagovoli to vodno napravo razsoditi in v
obravnavo skupaj sprejeti...

Zapisnik

narejen v občinski pisarnici v Ribnici dne 5.
sept. 1875, pričujoči podpisani:

Na prošnjo spodnje soseske Gorenavas, skroz
zastopnike, gosp. Andrej Cvara Janeza Virant in An-
ton Loušina je županstvo vzadevi napelovanja vode
v vas, dans k uljudnim dogovoru mlinarje poklicalo
in sicer po postavi od 26. julia 1872 na katero se moč
in vodna pravica opira. Člena 5. in 56.

Temu vsled se prvi, gospod Janez Marolt na
gori imenovano postavo vpraša jeli zadovoljen, da
smejo po zvedenom in storjenim načertu vodo nape-
lati ali ne? **Janez Marolt odgovorim, da tisto vodo,
kar čez mejni steber pada, naj odpelajo kakor jo
hočejo, a nižje ne pustim jemati, in vpogodbo za-
rad odškodovanja se tudi nič ne podam.**

Gospod Simon Pakiž tudi vi se odgovorite na
gori dano vprašanje? **Jest stem, to napeljavo vode
za v Gorenovas potrjujem in dodam, da le na čepe
mora biti delo storjeno, da voda nebo zmiram pro-
sto tekla; družiga nimam nasprotka.**

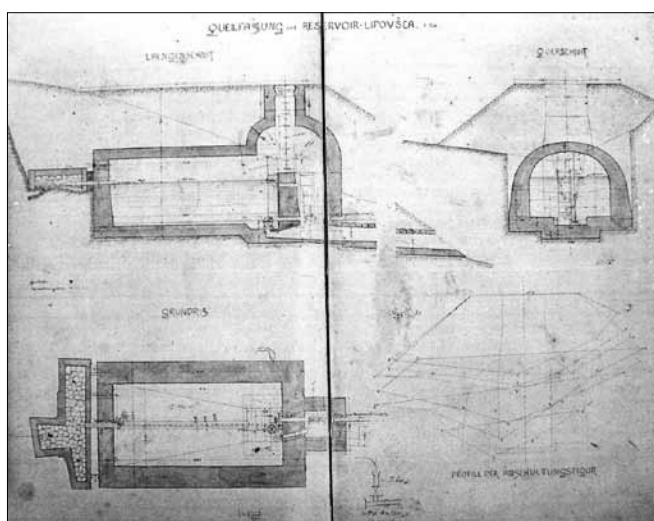
**Jest Jozef Loušin se odgovorim, da družih
vzrokov nimam nič. Le tako naj povodo hodijo
kakor so ponavadi, iz škafi al z vozmi.»¹¹**

Mlinarsko-žagarski ceh se je moral, na izrec-
no zahtevo Okrajnega glavarstva v Kočevju, uma-
kniti in dovoliti vaščanom Gorenje vasi, da si uredijo
»vodovod« po svoji volji. Podoben sistem ovodovo-
denja je imela tudi Goriča vas ležeča približno en

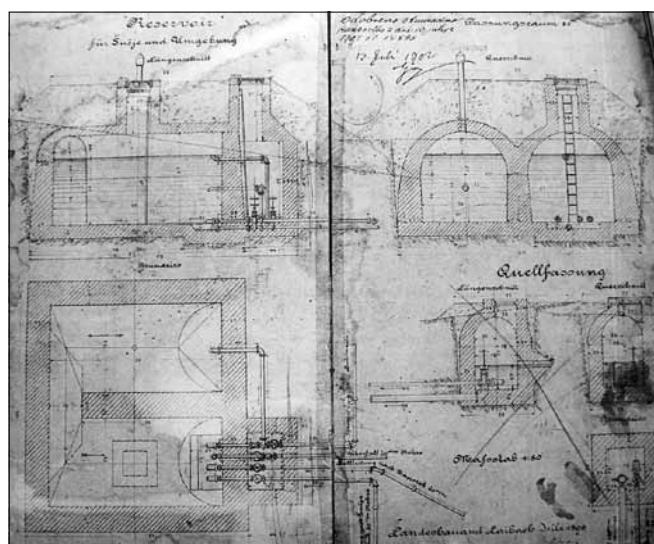
¹¹ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 42, fol. 4421.

kilometer južno od Ribnice. Razlika je le v tem, da so imeli vaščani dva zasebna vodnjaka (vsak del vasi se je napajal iz svojega vodnjaka), dva zasebnika pa sta si napravila tudi kapnici. Z izjemo naselja Ribnica so se v spodnjem toku Sodraške Bistrice in njeni neposredni ter malo bolj oddaljeni okolici, prebivalci posluževali zgoraj opisanih načinov oskrbe z vodo.

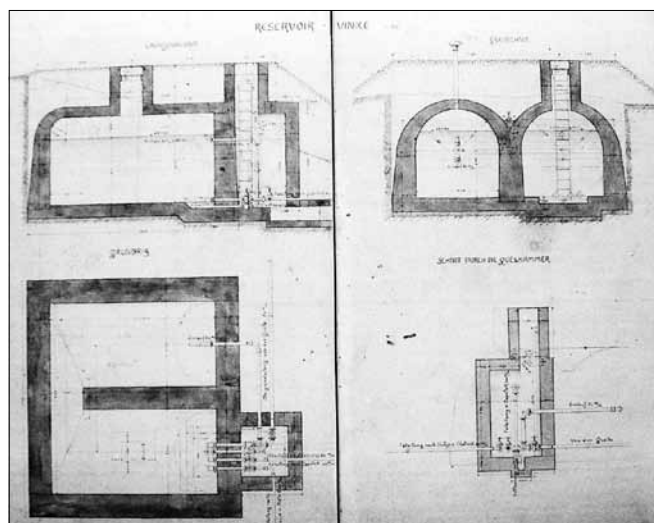
Dolomitna hrbta, ki se vzpenjata nad dolino Bistrice v njenem srednjem toku, po katerih so razložena naselja Jurjevica ter Breže na enem in Vinice, Zapotok, Sušje ter Slatnik na drugem, so imela prva mešan sistem ovodovodenja s kapnicami in direktnim zajemanjem iz rečice, v prvi polovici 20. stoletja pa že zasledimo obstoj enostavnega vodovoda napajane iz studenca, druga pa so se oskrbovala z vodo iz Zapotoškega studenca, ki privre na plan pod cerkvijo Svetega Marka. V letih 1902–1904 je bil zgrajen vodovod Lipovšica–Vinice–Zapotok–Sušje–Slatnik, ki je v vsako omenjeno vas instaliral primeren rezervoar/cisterno za shranjevanje vode kapacitete okoli 50 m³. Vsako posamezno naselje je poleg glavnega rezervoarja dobilo tudi odgovarjajoče število vodnjakov s štirno ali na ventil, korit za napajanje živine ter zaprtih izlivk za ostale potrebe povezane z dostopom do vode, ki so zagotovili hitro in lahko oskrbo z užitno vodo za vse prebivalstvo. Za takratni čas in prostor je bilo to vodovodno omrežje vrhunsko. Rezervoarji so bili zgrajeni iz dveh delov/prekatov in imeli betonski obod, kar je onemogočalo kakršnokoli onesnaženje vode. Zajeti studenec nad vasjo Lipovšica v Veliki gori je bil prav tako betoniran, na začetku je imel filtracijski predel iz drobljenega kamenja, ki je zadržal večje delce, v notranjosti pa je imel vgrajen enostaven filter, ki je še dodatno prečistil studenčnico. Na slikah desno so prikazani rezervoar pri zajetju nad vasjo Lipovšica, rezervoar za vas Sušje in rezervoar za vas Vinice. Glede na geografsko bližino lahko sklepamo, da so imeli rezervoarji v vaseh ob spodnjem toku Sodraške Bistrice, južno od Ribnice, podobno strukturo in kapaciteto.¹²

Rezervoar pri zajetju studenčnice nad vasjo Lipovšica
(Muzej Miklova hiša Ribnica)

Rezervoar za vas Sušje (Muzej Miklova hiša Ribnica)

Rezervoar za vas Vinice (Muzej Miklova hiša Ribnica)

¹² Prečni profil vodovoda Lipovšica – Vinice – Zapotok – Sušje – Slatnik iz leta 1902 (hrani Muzej Miklova hiša).

Trški vodovod v Ribnici od ustanovitve in tekom prve polovice 20. stoletja

Trg Ribnica je bilo eno izmed prvih naselij na Kranjskem, ki se je lahko ponašalo z lastnim, zaključenim vodovodom. Ta je svoje obratovanje začel leta 1894, potem ko je njegova napeljava trajala debela tri leta trdega dela tako deželnih strokovnjakov za vodne naprave kot domačinov.¹³ Začuda sem pri prebiranju arhivskega gradiva naletel še na zgodnejši poizkus tedaj naprednih a malce navnih prebivalcev ribniškega trga, da bi se oskrbeli z zdravo pitno vodo iz studenca. Že leta 1873 je dozorela ideja, da bi ribniški trg imel svoj vodovod. Občinske može je takrat zapeljal gospod Andrej Net iz Kokrice, ki jih je prepričal, da je zmožen v trg napeljati vodovod iz lončenih cevi. Delo je bilo sicer v dveh letih opravljeno, vodovod je nekajkrat nakazal čemu služi, kmalu pa se je izkazalo, da je napravljen premalo strokovno in da tudi razne improvizacije ne morejo omogočiti njegovega nemotenega delovanja. Kljub temu se je gospod Net o svojem podvigu pohvalil v sedmem listu *Kmetskih in rokodelskih novic* iz leta 1875,¹⁴ na kar pa so občani Ribnice ostro reagirali in brž napisali svoje vide-nje za takratni čas neverjetnega dosežka. Predočil bom še necenzuriran osnutek odgovora na trditve Andreja Neta, ki je v nekoliko spremenjeni obliki izšel v eni izmed naslednjih številčk najbolj branega časopisa tedanjega časa v slovenskem jeziku.¹⁵

»Iz Ribnice na Krajskem. Dopis gosp. Andreja Neta iz Kokrice v 7 listu letoš. Novic nas Ribničane v mnogih važnih ozirih sili besedo spregovoriti. Ne oporekujemo sicer, da oče Net ni vnet sadjorejec, ko bi on le še to storil, na kar ga pod čerto slavno vredništvo opomni.

Kar pa njegove vodotoče zadeva, moramo očitno izreči, da nas je g. Net speljal na led. Res je, da meri tukaj vodotok iz njegovih lončenih cevi čez 2000 sežnjev, in da se je Net mudil z pokladanjem in popravljanjem njegovih šant dve leti; tudi ne tajimo, da nam je bil vodo – pa z malim 5 palce visokim curkom za ene dni do našega trga pripeljal: a zdaj je že mesec dni, da več ne teče, in tako obžalujemo

vedno bolj, da smo kdaj verjeli njegovim bahaškim besedam, in, da moramo še dalje ostati ter čakati tako zaželjene bistre zdrave vode, za katero smo imeli že toliko stroškov.

G. Net se je k nam v Ribnico prišel šele učiti svoje cevi pokladati, ali ta praktika in poskušnja, zlasti njegova domišlija ga bo drago stala; kajti tožba za povernitev čez 2000 goldinarjev ktere nam je terška blagajnica izplačala, mu je za petami.

K sklepu teh verstic priporočimo očetu Netu pri izdelovanju vodotokov več pozornosti in moštva, ter dobrega cementa; častitemu občinstvu pak natančnih pismenih pogodeb z tem možam – umetnikom.

Občani Ribniški ali Zastop ribniške občine«¹⁶

Optimizem ribniških tržanov, ki niso bili zadovoljni z opravljenim delom gospoda Neta in ki so napovedali tožbo zoper njega pa je še istega leta splahnel. Kranjski deželni odbor je namreč 29. oktobra zavrnil prošnjo tržanov, da se stroški za napeljavo vode pokrijejo na račun srenjske blagajne. Še več, odbor je zahteval od županstva, da določi primerni davek, ki bo omogočal delno pokritje nastalih stroškov, tako da bodo bila sredstva občinske blagajne porabljena za ostale tekoče zadeve. Če bo županstvo omenjena navodila upoštevalo, bo odbor premislil o višini denarja, ki se lahko porabi za pokritje investicije ob dodatnem pogoju, da občinski možje predložijo zapisnik komisije, ki je pregledala ter pozitivno ocenila narejeno delo gospoda Neta. Očitno je imel gospod Net dobre zveze v Kranjskem deželnem zboru, njemu v prid pa je šla tudi naivno sestavljena pogodba s strani ribniških občinskih predstavnikov, ki so nazadnje morali, kot vse kaže, za propadlo naložbo odgovarjati sami in seči v lastne žepe.¹⁷

Pravi vodovod, ki je bil dalj časa funkcionalen in ki je tržanom omogočal oskrbo z zdravo pitno vodo, je bil dan v uporabo leta 1894. Takrat se je k realizaciji projekta pristopilo bolj resno. Načrte so izdelali za to odgovorni deželni organi, ki so za glavnega projektanta določili inženirja Hraskija, najbolj pomembne dele vodovoda, kot so bile na primer zalivke, pa so kupili pri dunajskemu trgovcu

¹³ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 30, fol. 2750.

¹⁴ Novice, 17. 2. 1875, str. 56-57.

¹⁵ Novice, 3. 3. 1875, str. 76.

¹⁶ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 42, fol. 4422.

¹⁷ Prav tam.

Perici ob Bistrici (Muzej Miklova hiša Ribnica)

Wagnerju. Pri ostalih težaških delih, kot so bili razni izkopi, prevozi potrebnega materiala, betoniranja in podobno, so uporabili razpoložljivo domačo delovno silo. Celotni prihodki in odhodki projekta so se skrbno in natančno beležili v tako imenovanem *Vodovodnem računu*, ki je transparentno prikazoval, kako je potekala sama izgradnja ribniškega trškega vodovoda.¹⁸ Oddaljeni raziskovalci preteklosti bi lahko sklepali, da so se Ribničanje hitro učili iz lastnih napak.

Kratko osebno izkaznico trškega vodovoda zasledimo v dokumentu iz leta 1903, ko se je občinski gospodarski odbor odločil, da bo podaljšal najnovejšo pridobitev naselja vzdolž ceste, ki vodi do železniške postaje, kjer so se začele graditi velike meščanske hiše. Kot po navadi tudi tokrat ni šlo brez raznih pritožb in nasprotovanj. 77 tržanov in tržank je protestiralo podaljšanju vodovoda na stroške trške blagajne. Zahtevali so, da naj grede vsi izdatki na račun interesentov, kateri so bili v tem primeru Dolenjske železnice, gospa Erhovnic – lastnica restavracije na železniški postaji in gospod Ančik – premožni lekarnar ribniškega trga. Njihov glavni argument je bila visoka cena investicije, ki naj bi dosegla ceno nekaj tisoč goldinarjev, kar pa naj bi bilo za obubožano občinsko blagajno pogubno. Gospodarski odbor je na skupno pritožbo odgovoril zelo precizno in ovrigel vse očitke tožnikov. Na tem mestu bom predstavil nekaj najbolj zanimivih odlomkov iz omenjenega dokumenta, ki med drugim razkrivajo značilnosti samega vodovoda in načina oskrbe z vodo v ribniškem trgu.

»...Vodovod je bil spomladi 1894 leta dovršen ter se je dne 7/6 1894 ob veliki navdušenosti ribniške-

ga prebivalstva slovesno otvoril. Stroški so znašali okroglo 29.000 goldinarjev, precej več, kakor se je prvotno mislilo, ker se je vstreglo vsem količkaj upravičenim željam. Napravilo se je 8 hidrantov in 11 izlivk, 1 monumentalen vodnjak v sredi trga. Od tega časa do sedaj se je napeljala voda tudi v 28 hiš, poslednje seveda na stroške dotičnih posestnikov. Podpor za vodovod je dobil trg od dežele 5000 gld., od poljedelskega ministerstva 5000 gld., prostovoljnih doneskov tržanov 1937 goldinarjev in od Posojilnice v Ribnici v prvih letih 1120 gld., vsega skupaj nad 13.000 gld. Tako da je bilo nepokritih še blizo 16.000 gld. Tega kapitala ni nihče plačal, najmanj pritožitelji, ampak se samo obresti in deloma amortizacija plačuje iz tržkih sredstev. Za to je treba na leto približno 800 gld., ter morajo prispevati vsi tržki davkoplačevalci, bodisi da stanujejo na oblaki ali pa ob kolodvorski cesti. Zaradi tega morajo pa tudi **vsii biti deležni dobrote vodovoda**. vodovod se ni delal samo za tiste prebivalce, ki so živeli leta 1894 v Ribnici, ampak tudi za sedanje in za tiste, ki pridejo za nami ter bodo morali prispevati za plačevanje obresti in v to svrhu najetega kapitala...«¹⁹

V nadaljevanju gospodarski odbor poda natančne izračune, koliko davkov in raznoraznih naklad, med drugim tudi za vodovod, plačujejo ribniški davkoplačevalci in izpelje sklep, da interesenti za podaljšanje vodovoda, gospa Erhovnic, lekarnar Ančik in posestnik Modic, sami plačujejo okoli 2/10 vseh trških dajatev, pritožniki pa skupaj le 1/10 in da že iz teh izračunov sledi, da se ne more od njih zahtevati, da samo na lastne stroške zgradijo 477 m dolg podaljšek vodovoda do železniške postaje.²⁰

»...O izdajanju tisočakov ni govora. Vodovod se podaljša iz trga do glavnega poslopja na postaji, 477 metrov daleč. Stroški so prav obilo računjeni na 4800K, ker je projektant sam hotel prevzeti delo, znašali ne bodo nad 4000K, brže manj. Za to zgradbo so zagotovili gospa Erhovnic, katera je že prvokrat plačala za vodo 200K, še 400K, gospod Ančik 200K ter Dolenjske železnice 2000K, kar zneso skupaj 2600K. Primanjkovalo bode tedaj kvečemu 1400K. za obrestovanje tega kapitala bi se rabilo 70K. Vodovodna naklada od Erhovničeve hiše pa bi znašala 85K, ako se vodovod podaljša do hiše. Tudi gospod Ančik ima prazno stanovanje v hiši, katero bi potem

¹⁸ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 30, fol. 2750.

¹⁹ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 30, fol. 2778.

²⁰ Prav tam.

Železniška postaja Ribnica v prvi polovici 20. stoletja (Muzej Miklova hiša)

lažje oddal. Drugim tržanom ne bode tedaj treba ničesar več plačevati. Da bi se pa voda napeljala v hiše ali železniška poslopja na skupne stroške, na to nihče ne misli. Od nikogar se pa ne more zahtevati, da bode 400 do 500 metrov daleč napeljeval vodo v svojo hišo...«²¹

Iz dokumenta je razvidno, da je med občinskimi veljaki vladalo enotno stališče, da se mora trg, zaradi povečane gospodarske dejavnosti tudi na račun novozgrajene železnice Kočevje–Ljubljana, načrtno prostorsko širiti, kar pa je bilo mogoče le v smeri nove Kolodvorske ulice in potemtakem je bilo podaljšanje vodovoda do kolodvora v občini korist celotnega prebivalstva naselja Ribnica. Omejene so bile tudi pozitivne lastnosti oskrbovanja z vodo neposredno iz vodovoda, ki je izkoreninil do tedaj zelo pogoste bolezni zaradi slabe kvalitete pitne vode (kolera), ki so redno terjale smrtne žrtve. »Trški zastop je sklenil podaljšati vodovod nikomur na kvar, ampak s stališča pravičnosti in v očitno korist trga.«²²

Prebivalci Ribnice so se morali naučiti »kulture« uporabe vode, ki jim je bila, od ustanovitve vodovoda naprej, na dosegu rok. Mislili so, da imajo na razpolago neomejene količine vode, ki enostavno priteče v ribniški trg. Nesmotrno in potratno ravnanje se jim je večkrat maščevalo zlasti v poletnih mesecih, ko je zaradi prevelike porabe konstantno prihajalo do pomanjkanja dragocene dobrine in so se morali posledično zatekati k tradicionalnim oblikam preskrbovanja. V začetnem obdobju obstoja vodovoda tako večkrat naletimo na opozorila različnih institucij o smotrnejši rabi življenjske kapljice. Leta 1899 je na primer gasilsko društvo pobaralo lastnike, ki so imeli vodovod napeljan direktno v svoje domove, da naj ne pretiravajo z zalivanjem svojih vrtov, ker s tem povzročajo splošno pomanjkanje v ostalih predelih ribniškega trga in da izlivke niso namenjene pranju solate in ostale zelenjave.²³ Leta 1905 se je več posestnikov pritožilo, da izlivke puščajo in da so pokvarjene. Po komisijskih pregledih se je ugotovilo, da posamezniki uporabljajo vodo iz izlivka za razne zadeve, po uporabi naprave pa le-te ne znajo pravilno zapreti, kar je poglaviti vzrok za puščanje in nepravilno

²¹ Prav tam.

²² Prav tam.

²³ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 29, fol. 2696.

delovanje.²⁴ Takih in podobnih drobcev iz ribniškega »vodovodnega« vsakdana je nešteto, vsi pa nam ponovno prikazujejo vsevedno, malce »butalsko« naravo ribniškega človeka, ki se je navduševal nad novimi stvarmi, a je včasih v tej svoji vnemi pozabil na temeljne zakonitosti narave, enkrat zavestno, drugič ne.

Obdobje gradnje vodovoda predstavlja tudi zgodnje zametke industrializacije in modernizacije trškega življenja, ki sta bili nošeni z vse bolj ekonomsko in politično osvobojenim narodno zavednim meščanskim slojem. Prav ta želja po napredku je bila gonilna sila za različne inovacije, ki so zahtevale pravo mero drznosti in znanja. Zaradi specifičnih geografskih danosti, kjer je bilo v ospredju občutljivo kraško površje, tudi visoko izobraženi gradbeni inženirji, poslani od strani državnih oblasti, niso še imeli dovolj znanja in izkušenj, da bi napravili vodovodno omrežje, ki bo delovalo brez težav. Preprosto je bila v tistem času gradnja tako zahtevne naprave na kraškem območju prevelik zalogaj. Na začetku prve svetovne vojne, natančneje konec leta 1914 in v letu 1915, naletimo na dopisovanje in obtoževanje med določenimi ribniškimi posestniki, županstvom in gospodarskim odborom glede nepravilnosti, ki se pojavljajo na vodovodnem omrežju. Jabolko spora vseh nevšečnosti sta predstavljala zajetje in njemu pripadajoči rezervoar pri Svetem Frančišku, ki nista delovala pravilno, kar se je odražalo predvsem v daljših deževnih obdobjih, ko je iz pip ribniških tržanov tekla umazana, kalna voda. Posestniki Simon Gorše, Janez Poljanšek in Janez Petek so se s svojimi pripombami najprej obrnili na ribniškega župana. V besedilu pritožbe so izpostavili, da rezervoar pri izviru ni bil vzdrževan in očiščen že od leta 1906 in da zaradi tega teče iz vodovoda v času deževja voda »tako grda kakor prava gnojnica.«²⁵ Omenijo, da so se na licu mesta prepričali, da ob normalnem vodnem stanju voda sploh ne teče v rezervoar in da je največji krivec za obstoječe stanje oskrbnik gospod Oražem, ki da je vsa leta popolnoma zanemarjal svoje dolžnosti. Od županstva zato zahtevajo odločno ukrepanje, »da se ti nedostatki nemudoma odstranijo in vodovod tako snaži in vzdržuje, kakor je to potrebno, zakaj vodovod je naprauljen za nas in tudi mi napravo in vzdržavanje plačujemo in

imamo po tem takem tudi pravico govoriti in zahtevati, kar se nam zdi potrebno.»²⁶ Takratni župan Franc Češarek je pritožbo prejel 28. 12. 1914 in jo še naslednji dan posredoval gospodarskemu odboru, ki je na vse očitane nepravilnosti odgovoril 11. 1. 1915. Pa pogledjmo odgovor:

»Županstvu v Ribnici.

Na cenjeni ondotni dopis z dne 29. 12. 1914 št. 1341 usoja si podpisani gospodarski odbor trga Ribnica odgovoriti sledeče:

Resnično je, da priteče ob nalivih po ribniškem vodovodu umazana voda in sicer ne samo nekaj let sem, pač pa že od časa, ko je bil vodovod zgrajen.

Da bi se ta nedostatek odpravil, trudili so se že vsi gospodarski odbori. Poklicali so že razne strokovnake, kakor g. Hraskyja, Puticka i.dr. kar je povzročilo že precej stroškov vendar brezuspešno.

Tudi sedanji gospodarski odbor stavlja si je v prvi vrsti nalogo, odpraviti zgoraj omenjeni nedostatek pri vodovodu. V to svrhu naprosil je strokovnaka v vodovodnih zadevah, deželnega stavbenega nadsvetnika, gospoda Sbrizaja, da temeljito preišče vodovod. Gospod Sbrizaj, je to tudi pred dobrim letom storil in konstatiral, da je ob nalivu voda umazana, oz. kalna že pri izvirku in da mora tam nekje zatekati ob deževju umazana voda v studenec. Prekopal se je vsled tega svet okolu izvirku in je gospodarski odbor v to svrhu nakupil zemljo katera pride pri tem v poštev. Izvirek se je na to po navodilu omenjenega strokovnaka na novo obzidal. Zaželjeni uspeh je žalibog izostal in je toraj trditev županstva, da se pravi vzrok do danes ni mogel dognati, resničen!

Sedaj pa pridejo pritožniki in trdijo, da je vzrok umazani vodi ob nalivih, nezadostno snaženje rezervarja, a v isti sapi trdijo tudi, da voda že od leta 1906 ne teče skozi rezervar! Kako se pa vendar more rezervar umazati, če ne teče voda že toliko let skozi njega in če bi bil rezervar res blaten, je zopet nemogoče da bi postala voda v njem umazana, ko ne pride v dotiko z njim!

²⁴ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 30, fol. 2778.

²⁵ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 2, fol. 138.

²⁶ Prav tam.

Že iz tega je razvidno, da niso mislili pritožniki resno, pač pa so se hoteli v sedanjem brezdelnem času nekoliko pošaliti, ali pa jim je narekovala pritožbo osebna mržnja do kakega člana gospodarskega odbora. Voda teče skozi rezervar in mimo njega v trg sedaj ravnotako, kakor pred 20 leti, snaži se rezervar, hidranti in vse drugo tako, kakor je predpisano in se prosi, da se županstvo o tem prepriča.

Prosi se tudi, da županstvo popraša zgoraj imenovane strokovnjake, kaj so pri preiskavi vodovoda našli, če se pravilno z vodovodom ravna in kadar se o vsem tem prepriča, poduči pritožnike, da ne gre že itak revno trško blagajno v nepotrebne stroške spravljati.

Ako pa županstvo dobi moža, ki bo ta res neprijetni nedostatek v resnici odpravil, hvaležen mu ne bode samo gospodarski odbor, temveč vsi prebivalci trga.

Ribnica, dne 11. Prosinca 1915.»²⁷

Gospodarski odbor trga Ribnica je meseca aprila leta 1915 dobil še eno pritožbo s strani posestnikov ribniškega trga, ki pa se vsebinsko ni razlikovala od prve. Naporu deželnega strokovnjaka Sbrizaja, ki je dodatno obzidal in zavaroval zajetje, se niso obrestovali, saj je ob vsakem močnejšem deževju površinska voda pomešana z blatom našla razpoke, ki so vodile do studenca in ga onesažila. Ta pomanjkljivost trškega vodovoda je ostala in bila odpravljena šele po drugi svetovni vojni, ko se je začel graditi zaključeni regionalni vodovod Kočevje – Ribnica, ki je čisto pitno vodo pripeljal tudi v domove okoliških vasi, ležečih na širšem območju Ribniške doline.

Oskrba z vodo v Ribniški dolini v prvi polovici 20. stoletja

Ribniška dolina je v 20. stoletje vstopila opremljena s trškim vodovodom, ki je služil svojemu namenu ob normalnih klimatskih razmerah, bližnja naselja so imela lastne vaške vodnjake opremljene s štirno, ki jih je napajala voda iz rečice Bistrice, bolj oddaljena naselja pa so se morala nasloniti na oskrbo z vodo s pomočjo kapnic ali pa so prebivalci hodili zajemati vodo z vozovi in škafi. Trški vodovod je vzbudil apetite in pričakovanja pri prebival-

stvu okoliških naselij. To si je tudi želelo olajšati oskrbo z vodo in posledično življenjski vsakdan, saj bi tako ostalo na razpolago več časa, ki bi ga lahko namenili opravljanju kmečkih del, oziroma ostalih opravil. Želje in pobude so bile naposled dorečene na seji ribniškega občinskega odbora, ki se je sestal 26. 8. 1903. Odborniki so se odločili za gradnjo vodovoda, ki bi zaobjel Nemško vas, Prigorico, Dolenjo vas, Otavice in Lipovec. V ta namen je bila sestavljena prošnja za deželno in državno pomoč, ki je bila posredovana deželnemu odboru vojvodine Kranjske. Iz same prošnje je razvidno, da naj bi šlo za združitev dveh projektov in sicer naj bi se predvideni vodovod za Nemško vas, Prigorico in Dolenjo vas podaljšal do vasi Otavice in Lipovec, »katere pa so same na sebi veliko potrebnejši vodovoda kakor vas Dolenjvas Prigorica ali Nemškavas. Posebno za vas Lipovec bi bilo potrebno izdatnejši podpore ker so prebivalci bolj revni od vode pa zelo odaljeni.«²⁸ Prošnja nam nadalje razkriva, da so k uresničitvi projekta pristopili posestniki vseh omejenih vasi. Pomisleke sta izrazila le posestnika Janez Oražem in Alojz Petek, katerih hiši sta bili, zaradi neugodne lege izven vasi Otavice, izvzeti iz predvidene zasnove vodovoda. Glavni argument za hitro rešitev prošnje in izdatnejšo denarno podporo pri gradnji pa je tičal v povedi »Deželni inženir je menda vže na ustmeno prošnjo pričel s početnimi deli za ta vodovod.«²⁹ Dokument ribniškega občinskega odbora je vseeno vseboval veliko nejasnosti in nedorečenosti glede projektiranja in same izvedbe gradnje vodovoda. Zaradi tega ne čudi negativni odgovor kranjskega deželnega odbora, ki je realizacijo projekta odložil v bližnjo prihodnost. Na podlagi pridobljenih virov pa se izkaže, da je bližnja prihodnost nastopila šele po drugi svetovni vojni, a o tem v nadaljevanju, najprej pa bom predočil odgovor odbornikov deželnega odbora vojvodine Kranjske županstvu v Ribnici.

»Iz ondotne vloge z dne 20. oktobra tl. št. 874 je razvidno, da se za vasi Dolenja vas, Prigorica in Nemška vas meri in projektira vodovod s katerim naj bi se tudi združila naprava vodovoda za Otavice in Lipovec.

Ker deželnemu odboru ni znano, kdo in kako se ta vodovod projektira in kdo je to naročil, bo re-

²⁷ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 2, fol. 138.

²⁸ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 43, fol. 4643.

²⁹ Prav tam.

šitev spočetka omenjane vloge še le tedaj mogoča, kadar se bo predložil projekt vodovoda za Dolenjavas oziroma tedaj, kadar bo prišla izvršitev tega vodovoda na vrsto.

Opozarja pa deželni odbor, da bo odločitev če le svojedobno se izvršila, ko se bo deželni odbor v utemeljeni potrebi te naprave prepričal in ko bodo drugi projekti, skleneni od deželnega zbora, izvršeni.

Deželni odbor kranjski. Ljubljana 24. novemb. 1903»³⁰

Državne oblasti so verjetno presodile, da je sistem ovodovodenja Ribniške doline tedanjemu času primeren in da bi predvidena investicija pomenila preveliko finančno breme za deželno blagajno. Na negativno odločitev odbora dežele Kranjske je vplivala tudi slaba priprava samega projekta, pri katerem so umanjali natančni načrti, finančna konstrukcija in seznam izvajalcev, ki bi izvedli izgradnjo vodovoda. Ponovne pobude za izboljšanje in posodobitve sistema oskrbe z vodo v Ribniški dolini so se, zaradi turbulentnih časov prve svetovne vojne in povojnih državnih kriz, ki so vplivale na vse družbeno življenje, pojavile šele v tridesetih letih, ko se je pozornost oblasti končno usmerila na izboljšanje bivanjskih razmer prebivalstva in gradnjo nove infrastrukture. Vendar pa je bilo to kratko obdobje kmalu prekinjeno s prihodom druge svetovne vojne.

Leta 1933 in 1934 so stekla kolesja birokracije za rekonstrukcijo občinskega vodovoda. Na sklepe občinskega odbora so se pritožili Franc Levstek, posestnik iz Goriče vasi, Anton Dejak, posestnik iz Otavice in gospodarski odbor vasi Hrovača. Iz poročila ribniškega županstva, ki je bilo poslano na oddelek 5 Kraljeve banske uprave Dravske banovine 13. 12. 1933, lahko razberemo, da je bil sistem ovodovodenja na območju občine Ribnica enak kot v začetku 20. stoletja in da ni bila izvedena nobena investicija, ki bi pripomogla k modernizaciji oskrbe z vodo. Omenjena posestnika in gospodarski odbor vasi Hrovača so vložili pritožbo, v kateri so zapisali svoje pomisleke glede stroškov za rekonstrukcijo trškega vodovoda. Skrbelo jih je, da bodo morali potrebna popravila na vodovodu plačati tudi prebivalci okoliških vasi, ki niso nikoli uživali prednosti

omenjene naprave.³¹ Stališča občinskega odbora, ki so se dotikala rekonstrukcije vodovoda in pritožb in ki so bila sprejeta s strani ribniškega županstva, so zaobjeta v naslednjih dveh odstavkih poročila:

»...Proti sklepu obč. odbora se ni pritožil nihče iz trga Ribnice ki so v resnici prizadeti vsi davkoplačevalci, kateri vzdržujejo in bodo vzdrževali vodovodna naprava po davčni moči, dokler se ne bode napravil nov vodovod, ki je zamišljen tudi za ostale vasi občine Ribnice, in kakor sami pritožniki že navajajo v svoji pritožbi, da bi bilo v higijenskih ozirih ustrezno, če bi se vodovod napeljal tudi v vasi; Gorenjavas, Hrovača, Goričavas in Otavice, ki imajo zares slabo pitno vodo.

Vzlic temu, da se je pritožnikom pojasnilo, da ni tako mišljeno, da bi sedaj prispevali k rekonstrukciji vodovoda, je pač razlog ta, da so zagrizeni punktaši vložili pritožbo stem da bi med ljudstvom raznesli lažnjive vesti o nameravanem obdavčenju po sedanji nacijski obč. upravi...»³²

Napajalnik za živino ob cesti na Ugar (Foto: G. Kranjec)

³¹ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, Rekonstrukcija občinskega vodovoda v letih 1933-34.

³² Prav tam.

³⁰ Prav tam.

Navsezadnje je še pred drugo svetovno vojno prišlo do nekaterih kozmetičnih popravkov na dotrajanem trškem vodovodu, konkretno obnovo pa so preprečila borna razpoložljiva finančna sredstva. Preboj na področju ovodovodenja v Ribniški dolini se je zgodil po drugi svetovni vojni, ko je prišlo do gradnje regionalnega vodovoda Žimarice – Sodražica – Ribnica – Dolenja vas – Stara Cerkev – Kočevje, na katerega je bila kasneje postopoma priključena večina naselij širšega Ribniško-Kočevskega področja.

Kar se tiče oskrbe z vodo v prvi polovici 20. stoletja v naseljih izven Ribniškega polja, sem poleg na prejšnjih straneh opisanega vodovoda Lipovšica – Vinice – Zapotok – Sušje – Slatnik narejenega v letih 1902-1904, pridobil še kratek dokument iz leta 1910, ki govori o napaki na vodovodu Jurjevica – Breže – Dolenji Lazi. Obstoječi studenec, ki je oskrboval prej omenjene vasi s pitno vodo, naj bi imel več nepravilnosti, med katerimi sta izstopali premajhna in nestalna količina vode v zbiralniku pri studencu in pa občasno pojavljanje »zračnih sunkov«. Vsekakor je šlo za napake, ki so onemogočale normalno funkcioniranje vodovoda. Predstavniki županstva vasi Jurjevica so na prošnjo ribniških funkcionarjev opravili ogled na terenu, kjer so našli rešitev v novem studencu, ki je bil od zbiralnika vode prvotnega studenca oddaljen le 50 korakov. Prednost predlaganega novega studenca je bila v tem, da je bil stalen, kar je pomenilo, da voda v njem nikoli ne usahne. Povšeči jim je bil tudi drugi studenec v bližini, ki pa je ležal prenizko in bi ga bilo potrebno dvigniti, da bi se lahko iz njega napeljala voda v obstoječi zbiralnik. Županstvo v Jurjevici je za rešitev problemov na vodovodnem omrežju predlagalo ti dve soluciji in zaprosilo za mnenje izvedenca, ki bi »pregledal in pretehtal to zadevo, potem bi se po njegovem nasvetu storilo.«³³ Tako sta imela vzporedna dolomitna hrbta na severnem delu Ribniškega polja že na začetku 20. stoletja urejen vodooskrbni sistem, ki je prebivalstvu zagotavljal čisto pitno vodo iz enega izmed mnogih studencev ležečih na območju Velike gore. Konec druge svetovne vojne pa so bile vse vodooskrbne naprave dotrajane in potrebne popravila, oziroma modernizacije. Nivo in kvaliteta obstoječih objektov je kljub temu predstavljala zelo dobro osnovo

in zgled, kako je treba na novo zgraditi in izboljšati ta segment javne infrastrukture.

Regionalni vodovod Kočevje – Ribnica – Sodražica

Organizirani način oskrbe s pitno vodo v Ribniški dolini, kot ga poznamo danes, izhaja iz leta 1959. Tega leta je pripravljali odbor za ustanovitev Vodne skupnosti Kočevje – Ribnica zaprosil Upravo za vodno gospodarstvo LRS Ljubljana za ustanovitev vodne skupnosti. Ta je še istega leta izdala dovoljenje za ustanovitev podjetja z imenom Vodna skupnost Kočevje – Ribnica, ki je dejansko začelo delovati z dnem 1. 11. 1959. Mobilizacija ribniške in kočevske občine je bila posledica kroničnega pomanjkanja kvalitetne pitne vode in predvsem fekalnega onesnaženja obstoječih zajetij, ki je v Kočevju konec petdesetih let povzročilo vsesplošno epidemijo tifusa. Novoustanovljeno podjetje je nadaljevalo projekt izgradnje skupnega vodovoda Kočevje – Ribnica, ki se je začel leto poprej. Že leta 1956 so potekala dela na glavnem zajetju pri vasi Blate, kjer so težavno nalogo priprave obrha za zajetje opravili potapljači. Vzporedno s prej omenjenimi deli je bila zgrajena črpalka, začetek obratovanja črpališča pa je bil pogojen z vgradnjo plinskega klorinatorja (prvi avtomatski klorinator na ozemlju bivše Jugoslavije) za razkuževanje vode. Na območju Ribniškega polja so še pred otvoritvijo novega vodovoda opravili vsa potrebna dela na vodovodnem omrežju, da bi pitna voda nemoteno pritekla v domove. Nad Dolenjo vasjo so zgradili rezervoar, kamor bodo črpali vodo iz Blat, od Blat do Goriče vasi je bil položen nov vodovod, ki se je priključil na starega, vodovodno omrežje Dolenje vasi in Prigorice je bilo pripravljeno za obratovanje, v Nemški vasi so potekala zaključna dela, v pripravi pa je bil tudi načrt izvedbe gradnje vodovoda za vasi Rakitnica, Lipovec in Otavice. Skupni vodovod je bil naposled dan v uporabo v letih 1960–1961. Konec leta 1964 je bil dograjen glavni napajalni rezervoar za vodo nad Blatami kapacitete 1200 m³, ki je takrat zadoščal za nemoteno oskrbo z vodo prebivalstva Ribniške in Kočevske doline.³⁴

³³ ZAL RIB 2, Občina Ribnica, a. š. 6, fol. 574.

³⁴ Kranjec, Intervju z direktorjem podjetja Hydrovod Kočevje d.o.o. Antunom Gašparcem (Kočevje, 2010); Hydrovod - 50 let. (DVD).

Črpališče v Blatah je imelo najprej dve ločeni črpalki. Prva za Kočevje je imela zmogljivost črpanja vode 50 l/sek., druga za Ribnico pa 30 l/sek. Zaradi pogostih okvar na črpalkah in premajhnega pritiska, so leta 1969 obnovili črpališče in namesto dveh montirali eno skupno črpalko, ki je imela zmogljivost črpanja vode 80 l/sek. Zaradi hitrega naraščanja porabe vode v letih 1970–1974, so obstoječo napravo še nadgradili, da je bila zmožna načrpati do 100 litrov vode na sekundo. Kljub temu je obstajala bojazen občinskih funkcionarjev obeh občin ustanoviteljic regionalnega vodovoda, da tudi nadgradnja zajetja v Blatah ne more zadostiti naraščajočim potrebam po vodi tako gospodinjstev kot gospodarskih subjektov. Srednjeročni plan razvoja občine Ribnica je tako vseboval navodila, da naj se ne ustanovljajo novi obrati, ki bi še dodatno obremenili porabo vode in da Hydrovod ne bo bil zmožen oskrbeti z vodo novih zazidalnih površin v okolici Ribnice in Brega, na katerih so v sedemdesetih letih začela nastajati nova naselja (Grič, Gorenje in Dolenje Lepovče). leta 1974 so se zato začele iskati alternativne rešitve glede oskrbe z vodo. V Ribnici so na primer začeli razmišljati o postavitvi večjega vodnega zbiralnika, ki bi anuliral težavo (območje Ribnice je bilo ob enourni prekinitvi električnega toka brez vode). Modernizacija in razširitev vodovodnega sistema je potekala do konca sedemdesetih let. V okviru procesa prenove in nadgradnje so bili izvedeni naslednji projekti; najprej je bilo zgrajeno zajetje Izber pri Sodražici z zmogljivostjo 20 l/s, od koder so bile po novi trasi napeljane vodovodne cevi do centralnega naselja Ribnica, prebivalci Sodražice, Žimaric in okoliških vasi so dobili vodovod napeljan iz Podstenskega studenca z močjo 50 l/s, od koder se je voda stekala v vodni zbiralnik v Sodražici, dodaten vodni zbiralnik je bil postavljen tudi v Brežah. Nazadnje je bila izvedena povezava novozgrajenih vodooskrbnih objektov in njihova priključitev na centralni vodovodni vod Kočevje – Ribnica. Vsa tri črpališča na območju Ribniške doline (Blate, Izber, Podstene) so dobila tudi čistilne naprave. Pomembna novost je bila uvedba spremljanja kvalitete vode. Z izgradnjo celotnega vodovoda je bila tako v začetku osemdesetih let rešena preskrba z vodo za večino naselij od Žimaric preko Sodražice in Ribnice do Dolenje vasi.³⁵

³⁵ Prav tam.

Leta 1975 je prišlo do spremembe imena podjetja, ki je od 20. 1. 1975 dalje delovalo pod imenom Komunalno podjetje Hydrovod Kočevje – Ribnica. Obdobje do osamosvojitve in ustanovitve nove države Slovenije je bilo na področju vodooskrbe Ribniške doline zaznamovano z iskanjem novih kvalitetnih vodnih virov. Izvajala so se številna vrtanja in nekatere vrtine so bile kasneje vključene v obstoječe vodovodno omrežje. Povečala se je tudi problematičnost glavnega zajetja v Blatah, kjer je zaradi površinskega zajemanja periodično prihajalo do kontaminacije vode, kar se je kazalo v njeni povečani kalnosti. Prva leta po osamosvojitvi so bila nato namenjena predvsem varovanju in sanaciji obstoječih vodnih virov. Odprtje nekdanjega vojaškega območja v Gotenici je omogočilo natančno raziskavo vodooskrbnega zaledja in v končni fazi izdelavo vodovarstvenih območij. Glavna pridobitev je bil sistem dezinfekcije zajete vode s pomočjo UV žarkov, ki je nadomestil prejšnjo kemično obdelavo s klorom.³⁶

Današnja organizacijsko obliko je Hydrovod dobil leta 2000, ko je bila v skladu z Zakonom o gospodarskih javnih službah in Zakonom o gospodarskih družbah opravljena delitev lastniških deležev med občinami ustanoviteljicami Hydrovoda ter izvedeno preoblikovanje v družbo z omejeno odgovornostjo. Podjetje Hydrovod Kočevje d.o.o. danes izvaja dejavnosti iz naslova zbiranja, prečiščevanja in distribucije vode na področju občin Kočevje, Ribnica, Sodražica, Loški Potok in Kostel. Na ozemlju Ribniške doline si od ustanovitve naprej prizadeva povezati med seboj različne lokalne vodovode in jih v končni fazi priključiti na osnovno žilo regionalnega vodovoda Kočevje – Ribnica – Sodražica. Na lokalnem nivoju jim je od osamosvojitve naprej uspelo prevzeti nadzor nad upravljanjem z vodovodi Kot – Jurjevica – Breže, Ravni dol – Male Vinice, Zamostec, Žimarice ter vodovodom Velike Poljane. Istočasno s prevzemom so bila omenjena vodovodna omrežja delno ali v celoti obnovljena. Trn v peti jim za enkrat predstavljajo samozadostna vodooskrbna območja naselij Jelovec, Sveti Gregor, Vinice, Sušje in Slatnik, kjer prebivalci nočejo prepustiti z lastnimi sredstvi in rokami zgrajene vodovode v upravljanje prej omenjeni družbi. Pomembna dosežka zadnjega obdobja sta še izgradnja vodovodnega priključka za vasi

³⁶ Prav tam.

Lipovec, Sela in Zapuže, ki so bile še do nedavnega vezane na oskrbo z vodo iz kapnic in vzpostavitev daljinskega računalniškega spremljanja vodovodnega omrežja, kar bistveno olajša iskanje in odpravo morebitnih napak na sistemu. Družba Hydrovod tako danes upravlja z okoli 290 kilometri oskrbovalnega omrežja, na katerega je priključenih več kot 60 objektov (črpališč, vodohranov, čistilnih naprav, prečrpališč, raztežilnikov itd.) in približno 30.000 porabnikov (8.600 odjemnih mest). Želel sem si sicer bolj podrobno raziskati in predstaviti regionalni vodovod Kočevje – Ribnica – Sodražica, vendar se je izkazalo, da ima podjetje Hydrovod zelo pomanjkljive informacije glede same zgodovine poteka izgradnje regionalnega vodovoda po drugi svetovni vojni, kar je predvsem posledica pomanjkanja arhivskih podatkov in projektnih načrtov.³⁷

Oskrba z vodo v naseljih Velike Poljane in Sveti Gregor

Naselje Velike Poljane se strmo dviguje nad regionalno cesto Kočevje – Ljubljana pri Ortneku in se je skozi celotno zgodovino spopadalo s problemom kvalitetne vode. Razpotegnjeno je po apnenčastem slemenu, kjer ni površinsko tekočih voda. Prebivalci so večkrat poskušali zajeti vodo iz posameznih okoliških studencev, a se je vsakokrat ta rešitev izkazala za kratkoročno. Po poročanju informatorja Jožeta Andoljška »Lukeževega«, s katerim je leta 2008 Polona Rigler iz Muzeja Miklova hiša opravila intervju, segajo začetki organizirane oskrbe z vodo v naselju Velike Poljane v leto 1840, ko je naselje sestavljalo 46 hiš z okoli 250 prebivalci. Do takrat je bila oskrba z vodo omejena na posamezne kapnice, ki pa so jih imeli le nekateri posestniki, tako da je ostalo prebivalstvo hodilo vodo zajemati k svojim sosedom ali pa v bližnji potok Tržiščico. Ideja o organizirani oskrbi z vodo za celotno naselje je dozorevala približno 40 let. Leta 1886 se je odbor prebivalcev vasi Velike Poljane odločil, da bo zajel vodo iz dveh studencev pod cerkvijo Sv. Tomaža in jo po železnih ceveh v velikosti dveh col (približno 5 cm) napeljal v središče naselja. Predstavnik odbora Poljancev se je za sponzorstvo pri gradnji omenjenega »vodotoka« obrnil na deželno vlado, presvetlega cesarja in požarni deželni sklad. Iz vseh treh naslovov je uspel pridobiti finančna

sredstva v višini 500 gld. Ostale stroške za vodotok so prispevali vsi posestniki v vasi, ki so soglašali z izgradnjo. Tisti posestniki, ki so že imeli svoje štirne so prispevali 21,5 gld, tisti brez štirn 42,5 gld, kajzarji po 10,5 gld in posestniki brez zemlje po 8,4 gld. Na zemlji podžupana Franca Andoljška v sredini naselja, so tako v letih od 1886 do 1890 zgradili odprti rezervoar s štirno, ki je imel kapaciteto 300 m³. Zgrajen je bil iz kamnitih plošč, ki so bile obložene in zadelane z nepropustno plastjo ilovice. Pravico do uporabe vode iz rezervoarja so imeli vsi vaščani. V času deževja se je voda stekala v rezervoar dokler ni bil poln, kar je v poletnih sušnih mesecih omogočalo nemoteno oskrbo z vodo s pomočjo pridobljenih rezerv. Ta način vodooskrbe je trajal do leta 1930.³⁸

Leta 1930 je bil obstoječi vodohran najprej pokrit in nato še dodatno ojačan s plastjo betona, da ne bi prihajalo do onesnaževanja njegove notranjosti. Prvotno zajetje pod Sv. Tomažem je bilo minirano, na njegovem mestu sta bili postavljeni dve cisterni, ki sta držali po 150 m³ vode. Sočasno z miniranjem so izvedli tudi temeljito sečnjo okolice. Oba posega sta pripeljala do manjše vodnatosti dveh zajetih studencev. Novi vodovod, zgrajen ob pomoči higienskega zavoda, je imel litoželezne cevi premera 50 mm, ki so bile še dodatno zalite s svincem. Po ceveh je pitna voda prišla v vsako hišo v vasi. Zaradi naraščanja porabe vode, ki jo je potrebovalo 30-35 gospodinjstev, ob ocenjeni povprečni potrošnji 30.000 litrov vode na dan na ravni celotnega naselja, je bilo obstoječe zajetje premajhno. Iz leta v leto je vse bolj primanjkovalo vode, potrebne tako za domačo oskrbo kot za dodatno gospodarsko dejavnost. Prebivalci so kaotično stanje trpeli vse do leta 1970, ko so za iskanje novih rešitev glede oskrbe z vodo zadolžili domačina Jožeta Andoljška. Ta je najprej poizkusil sanirati dotrajani cisterni pri izviru pod Sv. Tomažem, a je kmalu uvidel, da bo potrebno za nemoteno oskrbo celotnega naselja poiskati še kakšen studenec. Za prvotno rešitev je bila predvidena kraška jama z jezerom ležeča v neposredni bližini naselja, katere voda pa se je izkazala za neustrezno. Kljub temu so najprej s pomočjo črpalke izpraznili jamo in pustili, da se nabere sveža voda, a vse to ni imelo računice, saj se je na dan nateklo le približno 5.000 litrov vode, kar

³⁷ Prav tam.

³⁸ Rigler, Intervju z Jožetom Andoljškom »Lukeževim« (Velike Poljane, 2008).

pa je bilo premalo. Nato je bil izvoljen nov vodovodni odbor, ki je za alternativno zajetje predlagal studenec pod hribom Graben, kateri je zagotavljal več kot 50 m³ neoporečne vode na dan. Že pripravljene salonitne cevi za izdelavo vodovoda je Jože Andolšek takoj prodal, ker se je zavedal njihove škodljivosti in si prizadeval za nabavo debelosten-skih cevi iz alkatena. Te so bile sposobne prenesti pritisk 10 atmosfer, do katerega bo prihajalo zaradi ekstremnih višinskih razlik trase vodovoda. Kljub nepopolni podpori s strani prebivalcev Velikih Poljan (»vode s Slemen pa že ne bomo imeli!«) je Jože Andolšek ob pomoči vodovodnega strokovnjaka Lovrenčiča in zainteresiranih pomagačev na lastno pest zabetoniral novo zajetje in nato začel potrebna izkopavanja na predvideni trasi vodovoda. Zaradi stiske so do tedaj skeptični sovaščani popustili in privolili v izgradnjo predlaganega vodovoda. Jože Andolšek je zastavil svojo kmetijo kot porok za nabavo cevi v dolžini petih kilometrov. Ob pobranih samopriskevkih in s sofinanciranjem občine so bila dela na projektu končana v dveh letih. Vmes se je pojavila težava na samem zajetju, ki je imelo premajhen pritisk. Zato so morali instalirati dodatno črpalko za prečrpavanje, ki je vodo najprej prečrpala v obstoječi cisterni pri starem zajetju in od tam naprej v domove. Ta vodovod je zdržal do leta 1995, ko ga je onesnažil Stanko Oblak, študent Biotehnične fakultete, stanujoč v Grabnu, s tem, da je nad zajetjem nenadzorovano izlil pet cistern gnojnice. Po tem neljubem dogodku so se vaščani Velikih Poljan odločili, da se priklopijo na regionalni vodovod Kočevje – Ribnica – Sodražica, s katerim upravlja podjetje Hydrovod Kočevje. Od leta 1996 naprej prebivalci Velikih Poljan dobivajo pitno vodo iz vrtine pri Sodražici, ki jo s pomočjo črpalk spravijo do sedaj blindiranih, že večkrat omenjenih rezervoarjev pod Sv. Tomažem.³⁹

Proti severu se nad Ribniško dolino dviguje mikroregija Slemena. Gre za izrazito razčlenjeno pokrajino s posameznimi gručastimi naselji, ki so praviloma nastala iz nekdanjih samotnih kmetij. Največji kraj je Sveti Gregor, ki leži na vrhu najvišjega pobočja in dominira nad okoliškimi vasm. Tu prevladuje neprepustna kamninska podlaga in površinsko tekoči manjši vodotoki nastali z združevanjem vode iz posameznih studencev. Prebivalstvo je moralo skozi zgodovino, zaradi premajhne

vodnatosti omenjenih studencev, iskati alternativne načine oskrbe z vodo. Še v začetku 20. stoletja je imela vsaka kmetija svojo kapnico s štirno. Voda rjavkaste barve se je s slamnatih streh (strešne kritine iz opeke so se začele pojavljati po letu 1915) stekala v sodasto oblikovane kapnice, ki so segale do štiri metre globoko, premer pa je znašal okoli tri metre. V njih so lahko shranili do 40 m³ vode. Grajene so bile iz klesanega kamna, ki so ga ometali z apnom in dodatno zatesnili z debelo plastjo ilovice. Na vsaki dve leti je bilo potrebno kapnico temeljito očistiti, ker je bilo dno zadelano z do 30 cm debelo blatno usedlino. V zimskem in poletnem času pa omenjeni način oskrbovanja z vodo ni zadostoval. Pozimi je voda v kapnicah večinoma zmrznila, poleti pa jo je kmalu zmanjkalo, zato so jo prebivalci hodili zajemati z vozovi in sodi k obstoječim studencem. Najbolj priljubljen studenec se je nahajal pri vasi Krnče pod Svetim Gregorjem. Voda iz studenca se je prvotno stekala v okoli 8 metrov dolg in izdolben hlod, kjer je poleg zajemanja vode potekalo tudi pranje perila in napajanje živine. V letih 1954-1957 so omenjeni »Krnč« studenec razširili in na novo zajeli. Pri razširjanju so naleteli na vodno jamo, pri kateri so naredili betonsko zajetje dodatno zatesnjeno s sivo glino. Novo betonsko korito je imelo poseben del namenjen napajanju živine, dva prekata s pripadajočima betonskima perilnima kamnoma in del namenjen zajemanju vode za osebno porabo. Drugi vir čiste pitne vode je predstavljal »Žegnan« studenec, ki leži desno od farne cerkve pri Svetem Gregorju, ob vznožju naselja. Domačini so nanj postali pozorni leta 1936, ko je okoliške kraje prizadela močna poletna suša. Takrat so presahnili vsi studenci razen omenjenega, ki so ga zato brž blagoslovili s sveto vodo. V času suše so k njemu hodili zajemati vodo celo iz Velikih Lašč.⁴⁰

Na začetku šestdesetih let je med prebivalci Slemen dozorela ideja o gradnji skupnega vodovoda. Po opravljenih kemičnih in mikrobioloških analizah ter meritvi pretokov vode na treh studencih (Krnčev, Primožev, Žegnan), so za zajetje za novi vodovod določili Žegnan studenec, ki je bil najbolj neoporečen in vodnat (pretok vode 2 l/s). K gradnji vodovoda so pristopili posestniki vseh kmetij (okoli 45 gospodinjstev). Vsaka družina je prispevala približno 30 m³ lesa (odvisno od velikosti pose-

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Kranjec, Intervju z Metodrom Jakličem (Andol, 2010).

sti), ki so ga prodali in denar namenili bodisi za nakup cevi bodisi za izkop trase, ter opravila 40 delovnih dni »tlake«. Traso vodovoda so v celoti izkopali na roke. Da bi bilo delo hitreje dovršeno in ne bi preveč trpela domača kmečka opravila, so najeli dodatno delovno silo, Dalmatince. Ribniška zadruga je dala domačinom v uporabo kamion, ki je vozil pesek potreben za zasipavanje cevi iz kamnoloma pri vasi Lužarji do Svetega Gregorja. Od tam naprej so z vozovi in konjsko vprego vozili pesek do odseka trase vodovoda, ki je bil na vrsti za zasipanje. Od betoniranega Žegnanega studenca so najprej napeljali z glazuro prevlečene azbestne cevi do prečrpališča, ki se je nahajalo ob vznožju pobočja. Od tam naprej pa do vrha so nato položili pocinkane šivne cevi premera okoli 50 mm (2 coli), ki so lahko prenesle potreben pritisk 14 atmosfer (140 m višinske razlike). Zaradi strmega terena so pritisk na cevi zmanjšali s tem, da so jih zavarovali z betonskimi oporniki, ki so bili postavljeni na vsakih 30 metrov. V zadnji fazi so nato položili še sekundarne vode sestavljene iz litoželeznih cevi, po katerih je neoporečna studenčnica pritekla v vse domove. Vodovod je bil zgrajen v dveh letih in dan v uporabo leta 1964. Dandanes se pojavljajo predvsem napake na sekundarnih vodih iz litoželeznih cevi, ki so zarjavle in zato konstantno puščajo, kar povzroča velike izgube dragocene vode. Drug problem predstavlja Žegnan studenec, kateremu se je, od začetka delovanja vodovoda do danes, zmanjšal pretok iz 2 l/s na 1 l/s, kar ovira nemoteno oskrbo z vodo in povzroča pomanjkanje vode v sušnih mesecih. Ta problem so kratkoročno premostili z dodatnim zajetjem manjšega studenca v njegovi neposredni bližini. Domačini se v prihodnosti bojijo za oskrbo z vodo, saj menijo, da je pešanje njihovega studenca posledica prekomernega črpanja vode iz vrtin pri Sodražici, ki se uporablja za potrebe regionalnega vodovoda Kočevje – Ribnica – Sodražica. Tretji problem, ki zahteva dolgoročno rešitev, pa so povečane količine odpadnih voda in neurejena kanalizacija, ki onesnažuje vodne vire. Prebivalci vidijo rešitev tega problema v postavitvi manjših čistilnih naprav, na katere bi bili priključeni posamezni skupki gospodinjstev.⁴¹ Glede na željo in iznajdljivost prebivalstva Svetega Gregorja ne dvomim, da bodo našli ustrezne rešitve za njihove vodooskrbne in vodoodpadne pomanjkljivosti.

⁴¹ Kranjec, *Intervju z Metodom Jakličem* (Andol, 2010).

Viri in literatura

Arhivsko gradivo:

Zgodovinski arhiv Ljubljana, ZAL RIB 2, Občina Ribnica

Časopisje:

Kmetijske in rokodelske novice, 17. 2. 1875, str. 56-57 in 3. 3. 1875, str. 76.

Intervju:

Intervju z Metodom Jakličem (Gregor Kranjec, Andol, 2010)

Intervju z Antunom Gašparcem, direktorjem podjetja Hydrovod Kočevje d.o.o. (Gregor Kranjec, Kočevje, 2010)

Intervju z Jožetom Andoljškom »Lukeževim« (Polona Rigler, Velike Poljane, 2008)

Literatura:

PLUT, Dušan: Belokranjske vode. Novo Mesto: Dolenjski muzej, 1988

ZUPANČIČ, Jernej: Kapnice – pomemben element kulturne dediščine dolenskih kraških pokrajin. V: *Rast*, 14 (2003), št. 3–4

Drugo:

Hydrovod – 50 let. Kočevje: Hydrovod Kočevje d.o.o., Univox d.o.o., 2009 (DVD)

Prečni profil vodovoda Lipovšica – Vinice – Zapotok – Sušje – Slatnik iz leta 1902 (hrani Muzej Miklova hiša, Ribnica)

Zusammenfassung

»SIE SOLLEN DAS WASSER WIE ÜBLICH HOLEN, MIT EIMERN ODER WÄGEN«
Zur Geschichte der Wasserversorgung in Ribniška dolina

Der Beitrag schildert die Entwicklungsphasen der Wasserversorgung im Gebiet des Tales Ribniška dolina seit dem Jahr 1850. Da es sich um ein Übergangsgebiet zwischen den Hochplateaus des Innerkraner Karstes und dem tiefer gelegenen

Unterkrainger Karst handelt, wo auf einer kleinen Fläche zahlreiche Besonderheiten der Karsthydrologie auftreten, verwendete und entwickelte die Bevölkerung des genannten Gebietes in der behandelten Periode unterschiedliche Arten der Versorgung mit Wasser.

Aufgrund des nicht geregelten Wasserversorgungssystems forderte die Cholera in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts zahlreiche Opfer. Gerade diese Tatsache drängte die Bevölkerung, alternative Lösungen für die Wasserversorgung zu suchen, um sauberes Trinkwasser für eine möglichst große Zahl an Menschen in Ribniška dolina zu bekommen. Diese Bemühungen führten bereits im Jahr 1875 zum Versuch, eine vom Brunnen bei Sveti Frančišek gespeiste Wasserleitung für den Markt zu bauen, was jedoch kläglich misslang. Der Obstbaumeister Herr Andrej Net aus Kokrica baute mit seinen tönernen Rohren und seinen ungenügenden Kenntnissen der Wasserversorgung gewissermaßen ins Blaue. Ein funktionelleres Wasserleitungsnetz für den Markt Ribnica wurde, zur Freude der stolzen Bewohner, schließlich im Jahr 1894 gebaut. Das Ende des 19. und der Beginn des 20. Jahrhunderts brachten auch für die übrigen Bewohner von Ribniška dolina Verbesserungen. Die Besitzer der Siedlungen am östlichen Teil des Ribniško polje am Fuße der wasserlosen Mala gora (Lipovec, Otavice, Dolenji Lazi) und in den höher gelegenen Gebieten rund um Slemena (Sveti Gregor, Andol, Maršiči, u. ä.) versorgten sich durch mit Stein und später Beton verstärkte Regenwasserzisternen in der Größe von bis zu 40 m³, die mit Ausnahme von Dürreperioden im Sommer eine ungestörte Versorgung mit Trink- und Brauchwasser sicherten. Die Siedlungen entlang der Hauptverkehrsader Kočevje – Ljubljana, die die zentrale Siedlung umgaben (Gorenja vas, Nemška vas, Hrovača, Goriča vas, Prigorica, Dolenja vas), hatten gemeinschaftliche Dorfbrunnen bzw. Zisternen, die alle Bewohner der genannten Dörfer mit Wasser versorgen konnten. Die Dolomitenrücken im Norden des Ribniško polje, wo sich die Dörfer Kot – Jurjevica – Breže und Lipovšica – Zamostec – Vinice – Sušje – Slatnik aneinanderreihen, konnten sich moderner Wasserleitungen rühmen, die in jedem der genannten Dörfer ein geeignetes Reservoir bzw. eine Zisterne zur Wasserspeicherung mit einer Kapazität von rund 50 m³ hatten. Jede einzelne Siedlung bekam neben einem Hauptreservoir auch eine entsprechende Zahl an

Brunnen mit Bottichen oder einem Ventil, Trögen als Viehtränken sowie geschlossenen Ausflüssen für die übrigen mit dem Zugang zu Wasser verbundenen Bedürfnisse. Dies garantierte eine schnelle und einfache Versorgung mit gutem Wasser für die gesamte Bevölkerung. Die bisher angeführten Systeme der Wasserversorgung waren unmittelbar abhängig von den naturgeografischen Merkmalen des Tales, was sich in der Heterogenität der Wasserversorgung für verschiedene Gruppen von Siedlungen äußerte. In der Zwischenkriegszeit stagnierte der Bereich der Wasserversorgung, was zu veralteten Wasserleitungssystemen führte, die nach dem Zweiten Weltkrieg einer vollständigen Erneuerung bedurften. Bis zum Jahr 1959 wurde die Hauptwasserleitung des regionalen Netzes Kočevje – Ribnica – Sodražica gebaut, an die noch heute die einst geschlossenen dörflichen Wasserleitungen angeschlossen werden. Dem Prozess der Zentralisierung des regionalen Wasserleitungssystems entziehen sich zurzeit noch die Ortschaften Sveti Gregor, Jelovec, Vinice, Sušje und Slatnik, die ihre eigenen Wasserleitungen noch immer alleine verwalten. Heutzutage droht die Gefahr für eine ungehinderte Wasserversorgung des Tales Ribniška dolina vom zu großen Verbrauch durch die Haushalte, was vor allem in trockenen Sommermonaten zum Ausdruck kommt, wenn es in den Randsiedlungen sowohl an Trink- als auch an Brauchwasser zu mangeln beginnt. Die Modernisierung nach dem Zweiten Weltkrieg brachte – mit einer einfachen Handbewegung nach Links – das Trinkwasser in alle Heime in Ribniška dolina und die Menschen gewöhnten sich daran, Wasser als etwas Selbstverständliches anzusehen. Doch je länger dieser Trend anhalten wird, umso weniger qualitativ hochwertiges Wasser wird aus den Wasserhähnen fließen.

Schlagwörter: historische Geografie, Wassergeschichte, Wasserversorgung, Ribniška dolina